

Goranka Blagus Bartolec
Ivana Matas Ivanković
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
gblagus@ihjj.hr
imatas@ihjj.hr

ISPRED, IZA, U I OKO – GDJE SVE MOGU DOĆI PRIJEDLOZI

U redu riječi prijedlozi imaju relativno stalno mjesto po kojemu su i nazvani – predlažu se ispred riječi na koju se odnose. U gramatikama se još spominje i postpozicija, kad prijedlozi dolaze iza riječi na koju se odnose (*svemu unatoč...*). U ovom radu prijedlozi se ne promatraju na morfološkoj razini, dakle na razini jedne riječi, nego se promatraju kao funkcionalna skupina koja uključuje i višerječne prijedložne izraze. Analizom su obuhvaćene i sveze riječi, odnosno koligacije temeljene na gramatičkoj uvjetovanosti sastavnica, a koje tvore jednu značenjsku cjelinu. Ta dva metodološka pomaka u percepciji prijedloga i u percepciji riječi pokazuju da se prijedlog može naći i u drugim pozicijama te se u radu analizira gdje se sve u rečenici mogu naći prijedlozi.

1. Uvod

Prijedlozi se određuju kao relacijske riječi, u njihovu definiranju uvijek je u prvom planu njihova relacijska funkcija, oni izražavaju logičke i sintaktičke odnose između drugih, punoznačnih riječi. Prijedložno-padežni izraz čini cjelinu u kojoj oblik imenske riječi ovisi o prijedlogu i dodaje se imenskoj ili glagolskoj riječi u rečenici, čime cijeli izraz mijenja svoju funkciju u rečenici. Prijedlog s imenskom riječju s kojom je povezan može imati funkciju priložne oznake (*sjedim ispod drveta*), objekta (*posuditi od prijatelja*) ili atributa (*klupa ispod drveta*). Objekt obično dolazi iza predikata, priložna oznaka može doći ispred ili iza predikata, a prijedložno-padežni izraz kao atribut obično dolazi iza imenice. Iako je na razini rečeničnih dijelova red riječi relativno slobodan, s

obzirom na navedena opća pravila moglo bi se reći da je prijedlog optimalno u interpoziciji jer se prema pravilima o neutralnom redu riječi najčešće nalazi između upravnoga i zavisnoga dijela (*sjedim ispod drveta, posuditi od prijatelja, klupa ispod drveta*). Na razini riječi prijedlog uobičajeno dolazi na prvo mjesto (odatle mu i naziv – lat. *praepositio*, od *prae* ‘pred’ i *positio* ‘položaj’, hrv. *prijedlog* od *pred-ložiti* ‘pred-staviti’).¹ U ovom radu proučavani su prijedlozi na toj razini, dakle u odnosu na riječi čiji oblik uvjetuju. Primjeri pokazuju da osim prepozicije i postpozicije, koja se još spominje u literaturi, postoje i drugi položaji prijedloga unutar prijedložno-padežnoga izraza.

Prijedlozi se u ovom radu promatraju kao funkcionalna skupina. U gramatikama se oni obično opisuju unutar morfologije, no formalno bi tu ušli samo oni prijedlozi koji se sastoje od jedne riječi, što isključuje izraze koji imaju funkciju prijedloga, a tu funkciju osim jedne riječi može imati i više njih, tj. cijeli izraz koji se sastoji od dviju ili više riječi (kao *na kraju* + G, *s obzirom na* + A, *u roku od* + G, *za razliku od* + G...). Tako se prijedlozi po tvorbi mogu podijeliti na: 1. ne-proizvedene (primarne) – *iz, na, do...* i 2. proizvedene (sekundarne) koji su nastali od jedne punoznačne riječi ili kombinacijom dviju riječi. Oni se dalje mogu podijeliti na manje skupine: 2.1. jednostavni prijedlozi – nastali su od jedne punoznačne riječi koja je izgubila svoje kategorijsko značenje tipično za određenu vrstu riječi; to može biti imenica (*diljem, krajem...*) ili prilog (*blizu, više...*), 2.2. složeni prijedlozi – sastoje se od dviju riječi koje su srasle u prijedlog; to mogu biti dva prijedloga (*između, iznad...*), prijedlog i prilog (*poviše...*), prijedlog i imenica (*pokraj...*), 2.3. prijedložni izrazi – sastoje se od dviju ili više riječi koje još nisu srasle; to mogu biti prilog i prijedlog (*daleko od...*), prijedlog i imenica (*na kraju, u smjeru...*), glagolski prilog i prijedlog (*polazeći od...*). Budući da još nije došlo do srastanja i formalno oni nisu jedna riječ, takvi izrazi nemaju svoje mjesto u morfologiji. Kod tih je izraza bitna njihova sintaktička uloga – oni imaju funkciju povezivanja riječi i ponašaju se kao prijedlozi. Tradicionalni opis prijedloga staje kod složenih prijedloga, a prijedložni izrazi obično ne ulaze u opis. Tu je najčešće i granica između prijedloga kao vrste riječi (morfološke skupine) i prijedloga kao funkcionalne skupine. Prijedlozi kao funkcionalne jedinice imaju obilježja prijedloga kao vrste riječi, ali su za razliku od prijedloga kao morfološke jedinice oni višerječne. Takve su riječi i izrazi prošli brojne semantičke, morfološke i sintaktičke promjene. Od semantičkih promjena riječi najprije počinju gubiti kategorijsko značenje tipično za određenu vrstu riječi, leksičko se značenje ne gubi

¹ Ako padež promatramo kao nastavak prijedloga, uvjetno možemo reći da s aspekta reda riječi imamo obgrljenu konstrukciju jer cijeli izraz svoju punu semantičko-sintaktičku ulogu dobiva zahvaljujući svojemu početku i kraju (tako prijedlog *s* s genitivom označava primarno prostor, a *s* s instrumentalom društvo). No budući da je morfem ipak dio punoznačne riječi, njegov je položaj stalan i neizdvojiv iz riječi kojoj pripada te se ipak ne može govoriti o njemu u kontekstu reda riječi.

potpuno, ali je slabije izraženo. To se zbiva samo s određenim oblicima koji gube vezu s ostatkom morfološke paradigme. Na sintaktičkoj razini takve riječi ili izrazi umjesto jednostranoga nadovezivanja na glagol počinju razvijati dvostrane sintaktičke veze, razvijaju posredničku ulogu između, primjerice, glagola i imenice. Sve to svrstava ih u funkcionalnom smislu u prijedloge.² Ovdje, dakle, prijedlozi obuhvaćaju riječi i skupove riječi koji imaju relacijsku funkciju.

2. Položaj prijedloga

Budući da prijedlog značenjski i sintaktički tvori cjelinu s, najčešće, imenskom riječju, u ovom radu promatra se položaj prijedloga u odnosu na tu zavisnu riječ uz koju dolazi. Prijedlozi nisu promatrani kao samostalna riječ na morfološkoj razini, nego im se pristupa kao funkcionalnoj skupini te s aspekta koligacije, dakle sveze riječi čvrstoga (ograničenoga) gramatičkog ustroja. O koligacijama u domaćoj literaturi nema podataka, dok se u stranoj literaturi (počevši od Firtha) koligacije redovito pojavljuju uz opis kolokacija. Prema tumačenjima iz strane literature nazivom koligacija općenito bi se mogle obuhvatiti sve vrste gramatičkih sveza riječi koje se ostvaruju na morfosintaktičkoj razini, dakle među riječima koje tvore rečeničnu cjelinu (npr. odnos subjekt – predikat – objekt – priložna oznaka), te na nižoj, sintagmatskoj razini među pojedinim riječima (npr. kongruencijski odnosi uvjetovani kategorijama roda, broja i padeža, odnos između pomoćnih ili suznačnih i punoznačnih riječi i sl.). U odnosu na kolokacije kao sveze riječi koje se temelje na značenjskom odnosu pojedinih sastavnica, koligacije je moguće odrediti kao formalne odnose među riječima i odraz su gramatičke sustavnosti jezika, kao što su odnos zavisnosti među rečeničnim dijelovima, uvjetovanost sadržaja sljedećega dijela rečenice prethodnim (*kako... tako; budući da...; s jedne strane... s druge strane...*). Koligacijom bi se načelno mogli smatrati svi odnosi zavisnosti među rečeničnim dijelovima koje govornik (ponajprije izvorni) intuitivno usvaja i rabi ovisno o sadržaju koji želi izreći. „The term ‘colligation’ is also used to refer to

² Takav je pristup u našim okvirima prisutan tek u pojedinačnim radovima, usp. Švačko (1993 i 1994) te Pranjčević (2001). Pranjčević (isto: 9–10) kao prijedloge nabraja: *s prednje strane G, sa stražnje strane G, s donje strane G, daleko (podalje, udaljeno, na udaljenosti) od, „ne-blizu” G (/stan/ nije blizu tramvaja), s/a/ (bočne, desne, lijeve i sl.) strane G, bočno (desno, lijevo) od G, po dužini G, po širini G, sa (svih) strana G, na razini G, u ravnini, na razini s(a) I, u (na visini) G, više od G (najviše točke), niže od (G)*. Takav pristup primijenjen je i u međunarodnom projektu „Slavenski prijedlozi u sinkroniji i dijakroniji” koji je pokrenut prije desetak godina i u kojem sudjeluju jezikoslovci iz Rusije, Bjelorusije, Ukrajine, Bugarske i Srbije, a opće smjernice u istraživanju iznijeli su autori Vsevolodova, Klobukov, Kukuškina i Polikarpov u radu iz 2003. *К основањям функционально-коммуникативной грамматики русского предлога*.

recurrent combinations of lexis and grammar (...). These concepts highlight the fact that choice of vocabulary is not free but regulated by constraints on word co-occurrence. Moreover, evidence has shown that types of words and grammatical categories favoured or avoided by a particular word or word sense vary considerably according to contextual usage and language variety.” (Yamasaki 2008: 76–77).

Takav, donekle proširen pogled pokazuje da s aspekta reda riječi o prijedlozima još nije sve rečeno te da osim prepozicije i postpozicije postoje i druga mjesta u redu riječi na kojima se može nalaziti prijedlog.

2.1. Prepozicija

Iako je u terminologiji za ovakav red riječ uobičajen naziv antepozicija, ovdje je uzet naziv prepozicija jer su i prijedlozi kao vrsta riječi dobili naziv upravo zbog svojega položaja u redu riječi, a to je prepozicija, odnosno položaj ispred imenske skupine:

- Čangi zakopča remen **na hlačama**, prebaci bluzu **preko ramena** i krene **za njim, iza njega, iza njegovog potiljka, iza njegovih očiju, iza očiju** koje je već negdje gledao. (Majetić 1963, 2004)³

Taj njihov položaj povezan je i s njihovim naglasnim obilježjem – pravi su prijedlozi nenaglašene riječi. „Prijedlozi su obično proklitike, nenaglašene riječi koje se izgovaraju s naglašenom riječi iza sebe kao izgovorna cjelina: *u selu* /usèlu/, *na krovu* /nakròvu/, *po putu* /popútu/, *sa šetnje* /sašétnje/, *za školu* /zàškòlu/, *pred kućom* /prètkućòm/ (...) Proklitike su: svi jednosložni prijedlozi prve i druge skupine: *bez, do, iz, kod, kroz*... dvosložni: *među, mimo, oko, prema*; svi složeni sa *iz* i prijedlogom u drugom dijelu: *ispod, ispred, isred, između, iznad, izvan*. Proklitike mogu biti i svi ostali jednosložni i dvosložni osim: *proti, čelo, put, prije* (...)” (Babić i dr. 1991: 726).

Osim za primarne prijedloge koji su proklitike, tj. prednaglasnice, taj je položaj najčešći i za sve ostale prijedloge:

- *Agenti sovjetske tajne službe razradili su potkraj četrdesetih i početkom pedesetih godina planove za likvidaciju tadašnjeg jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita.* (Vjesnik online Vj20000531)
- *Boravim najradije u Lucijinoj sobi, odakle s pomoću Orfeova kazališnog dalekozora zurim u pučinu, na kojoj se odvijaju zagonetna zbivanja.* (Fabrio 1989, 1999)

³ Većina je primjera preuzeta iz Hrvatske jezične riznice (<http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>), dalje u tekstu HJR.

- *Prava šteta jer su Zadrani bili nadomak pobjede, unatoč činjenici da su domaćini bili izraziti favoriti.* (Vjesnik online Vj20001215).

2.1.1. Relativna prepozicija

Relativna prepozicija jest pozicija u kojoj se prijedlog nalazi ispred imenske riječi, ali je zavisna riječ promijenila mjesto i našla se ispred prijedloga. Takav je red riječi potvrđen samo u nekoliko primjera, od kojih su neki izrazito stilski obilježeni:

- *Brzometnih iz oružja / meci ... zuje / oko ušiju.* (M. Peti) – *Neprebolne za slučaje, bijelu halju / tijelo tkaje.* (M. Peti) (Barić i dr. 1997: 599)
- *'Dinamo ima vojsku navijača, njih preko milijun samo u Hrvatskoj'* (HJR 002756).

2.2. Postpozicija

Položaj prijedloga iza riječi na koju se odnosi obično se navodi kao iznimka od uobičajenog položaja prijedloga ispred riječi. Autori Babić i dr. prijedloge u takvu položaju nazvali su *posljelozima*⁴, a Silić i Pranjković *poslijelozima*⁵. Kao prijedlozi koji mogu doći iza riječi na koju se odnose u gramatikama se navode *radi, nasuprot, unatoč, uprkos, usprkos*:

- *On je, to se mora odmah ustanoviti, lajavcima usprkos, izgledao kao da je napravljen od samih suhих šljiva...* (Kušan 1954)
- *Opravdavajući se sjedne Iviša do smrknuta suca, a Rajković objema nasuprot.* (Car Emin 1913)
- *Svemu unatoč valja jasno reći da kršćanska religija ne negira postojanje agresivnosti u čovjeku, štoviše, priznaje ju i prokazuje.* (Vjesnik online Vj20030411)
- *Božja riječ je živa, mladi gladni Duha Svetoga, svemu i svima unatoč.* (http://www.krizzivota.com/forum/hrvatski/katolicka_crkva/6006/don_damir_stoji/)
- *Ja sam baš došla toga radi amo da odvedem sobom Ljubicu.* (Tomić 1966).

⁴ „Zbog toga što je naziv prijedlog određen svojim mjestom uz punoznačnu riječ, neki ovako upotrijebljene prijedloge nazivaju *posljelozima*. S gledišta podjele na vrstu riječi posljelozima se ne mogu izdvajati u posebnu vrstu.” (Babić i dr. 1991: 724).

⁵ „Većina prijedloga dolazi ispred riječi na koje se odnose, a samo rijetki među njima mogu dolaziti i iza tih riječi, pa se katkada nazivaju i *poslijelozima*, npr. *Sve bi učini zdravlja radi* ili *Radio je svim usprkos.*” (Silić i Pranjković 2005: 244).

No u postpoziciji se mogu naći i još neki prijedlozi. Tako ARJ izdvaja specifičnost prijedloga *kraj* u odnosu na uobičajen prepozicijski položaj prijedloga, a to je da „rijetko stoji *kraj* poslije genitiva”, za što se navode primjeri: *I od svih različan (si, Dubrovniče!), koji su tebe kraj. Bude li l' mi toj biti, da sedu tebe kraj* (s. v. *kraj*).

Ovoj skupini treba pribrojiti još i sinonimne prijedloge *nadohvat* i *nadomak*⁶ te *ususret*:

- *Uostalom, sada su američkoj sili na dohvat kaspijska nafta i svi važni naftovodi...* (Vjesnik online Vj20030908)
- *Već bijahu, jašući mučke usporedo, došli selu na domak kad se putem namjeriše na djevojčicu.* (Šenoa 1885)
- *Sada smo mu nadomak.* Vjesnik online (Vj20000517)
- *Kardinalov je ceremonijar došao grofici ususret te ju je odveo u veliku dvoranu za primanje.* (Kršnjavi 1926).

2.2.1. Relativna postpozicija

Relativna postpozicija moguća je samo za prijedloge koji mogu doći u postpoziciji, pri čemu je promijenjeno mjesto zavisne riječi. Takvi bi primjeri bili: *pobjede radi nad neprijateljem, obećanju unatoč svojemu.*

2.3. Cirkumpozicija

Prijedlozi kao funkcionalna skupina kojoj je primarna funkcija povezivanja uključuje velik broj višerječnih izraza. Takvi su izrazi, kao što je navedeno, prošli brojne morfološke, semantičke i sintaktičke promjene, no pokazuju i jednu mogućnost koja je zanimljiva s aspekta reda riječi: njihov drugi dio može se pojaviti u prepoziciji prema imenskoj riječi, dok prvi dio dolazi poslije zavisne riječi. Takvi izrazi čine raskidive rječničke jedinice koje obgrljuju imensku riječ s objiju strana:

– ***u skladu s + I > s + I u skladu:***

- *Tomčić je rekao da je pitanje imuniteta riješeno poslovníkom Sabora i hrvatskim Ustavom i da će se s tim u skladu i odlučivati.* (Vjesnik online Vj20000420)

– ***u vezi s + I > s + I u vezi:***

⁶ Ti su prijedlozi višestruko zanimljivi jer inače vezuju uza se imenicu u genitivu, ali u ovim primjerima imenica je u dativu, a nalazimo ih zabilježene i kao jednu (*nadohvat, nadomak*) i kao dvije riječi (*na dohvat, na domak*).

- *Crkvenac nije propustio naglasiti (...) kako se gospodarstvo i sve s njim u vezi nalazi u strukturnoj krizi.* (Vjesnik online Vj20000828)
- *Trebat će voditi računa i o konkurenciji (...). S njom u vezi Dragun posebno spominje mađarski MOL i pojedine grčke naftne kompanije.* (Vjesnik online Vj20001011)
- **daleko od + G > od + G daleko:**
 - *Štab bataljuna nije bio od nas daleko.* (Horvat 1951)
 - *Zato je ona, nalivši mi bokal, i otišla od mene daleko, vičući otamo iz sobe...* (Novak 1968).

2.4. Distaktna pozicija

U ovoj su skupini izdvojene višerječne sveze koje se sastoje od dvaju prijedložno-padežnih izraza koji tvore jednu značenjsku cjelinu. U skupinama 2.4.1. i 2.4.2. nalaze se primjeri u kojima prijedložno-padežni izrazi strukturno nisu uvjetovani (da se izostavi prvi ili drugi dio takva para, dobila bi se ovjerena rečenica, iako značenjski nepotpuna), ali koji ipak čine semantičku cjelinu te na sintaktičkoj razini tvore prvi stupanj koligacijske sveze (Siepmann 2005, Firth 1957) s obzirom na ustaljenost i očekivanost pojavljivanja jednoga prijedloga s drugim, neovisno o leksičkom, sintagmatskom ili sintaktičkom dijelu koji se uz njih pojavljuje i koji je sadržajno promjenjiv.

2.4.1. Parni prijedlozi s antonimnim značenjem (*od – do, iz – u, s – na*)

Neki od primarnih prijedloga često se pojavljuju u paru. To su prijedlozi *od* i *do*, *iz* i *u*, *s* i *na*. Učestalom uporabom u tim parovima oni nadilaze svoja pojedinačna primarna semantička i sintaktička obilježja i imaju značenje i funkciju kao cjelina. Prijedlozi koji ulaze u sastav međusobno su antonimni jer označuju protežnost ili obuhvaćenost s početkom i krajem.

a. Koligacije s parnim prijedlozima *od* (+ G) – *do* (+ G) mogu imati više značenja:

- značenje dužine koja se proteže između početne i krajnje točke, takvi izrazi uglavnom dolaze uz riječi koje označuju kretanje: *vožnja od katedrale do Sljemenaa, ožiljak od dlana do lakta*
- prostorno značenje, pri čemu se prostor shvaća kako jedinstvena cjelina, površina koja se proteže između granica koje čine dva lokalizatora: *kotlina od Kapele do Učke*

– distributivno značenje temeljeno na ponavljanju iste imenice iza prijedloga: *putovati od grada do grada, od mjesta do mjesta*; imenica koja dolazi iza prijedloga ponavlja se i izraz *od + G + do + G* zamjenjiv je prijedlogom *po* i imenicom u lokativu množine (*od kuće do kuće = po kućama*)

– vremensko značenje: *obuhvaćati razdoblje od 1990. do 1996. godine*

– mjerno značenje: *gradovi od 3000 do 10 000 stanovnika*

– značenje raspona koje je blisko prethodnomu značenju, međutim nije riječ o brojivim sastavnicama, već o obuhvaćanju u jednu cjelinu: *ljudi od desnice do ljevice*.

b. U koligacijama s prijedložnim parom *iz (+ G) – u (+ A)* izražena je početna i krajnja točka kretanja i obje se percipiraju kao zatvorena, omeđena cjelina koja ima:

– prostorno značenje: *doći iz Beča u Pariz, pobjeći iz toplica u Italiju*

– vremensko značenje: *prijelaz iz 19. u 20. stoljeće*.

c. U koligacijama s prijedložnim parom *s (+ G) – na (+ A)* prijedlog *s* ispred imenice u genitivu označuje početnu točku, polazište, a *na* s imenicom u akuzativu krajnju točku, cilj. Njima se označuje:

– promjena u prostornom smislu: *spuštati se s kastavskih bregova na more, skočiti s kola na cestu*

– promjena u vremenskom smislu: *prijelaz s proljeća na ljeto*

– prijenos u drugo stanje ili drugu okolnost: *s fakulteta na posao, prevesti s njemačkoga na hrvatski*.

d. Takvi se prijedložni parovi često pojavljuju i kao dio frazema: *od glave do pete, od nemila do nedraga, od vremena do vremena, od igle do lokomotive, od uha do uha, živjeti od danas do sutra; iz dana u dan, iz sekunde u sekundu, iz godine u godine, iz časa u čas, iz minute u minutu, iz ruke u ruku, iz šupljeg u prazno; ni iz džepa ni u džep, iz neba pa u rebra, s vremena na vrijeme, s noći na noć, s noge na nogu, s koljena na koljeno, s oca na sina*.

2.4.2. Parni prijedlozi s određenom početnom točkom i općenitim smjerom

U ovoj su skupini izdvojeni prijedložno-padežni izrazi koji imaju jedinstveno značenje, početna im je točka jasno određena, dok je krajnja općenito naznačena:

- *Potom su oba plemena hrvatska zapremala čitavo porječje gornje Labe (i njezinih pritoka) od izvora njezina u Krkonošama pa na zapad nešto preko sutoka njezina s Jizerom.* (Klaić 1930)
- *Čak mi se pričinjalo, da su mu oči slađe i pametnije, dlaka ljepša, a ona bijela pruga, što mu ide od nosa prema šiji, praveći mu zvijezdu između ušiju, nekako šira i svjetlija.* (Nazor 1927)
- *Na željezničkom nasipu jurio je vlak od Save prema kolodvoru...* (Kumičić 1883, 1999¹)
- *... no kako se Miko, držeći svoj prijedlog osobito zamamljivim, nije okretao, već odmah potrčao uskom stazicom, koja je vodila od ceste u vrtove i među staje, nije opazio ništa.* (Šegedin 1944)
- *Vozi li se iz Zagreba prema srednjem Jadranu, vozačima se savjetuje izbjegavanje Karlovca.* (Vjesnik online Vj20000703)
- *U to doba jurila je mala crna gondola poput hitre ribice plitvinom od Pjacete put Velikoga kanala.* (Šenoa 1875, 1999)
- *... sada iz Vrsara i Poreča prema Vladi idu ozbiljna upozorenja...* (Vjesnik online Vj20000301).

2.4.3. Dvodijelni prijedložno-padežni izrazi s jednim značenjem

U posebnu skupinu izdvajaju se dva prijedložno-padežna izraza s jednim značenjem: *naći se u 5 do 7, nakon mjesec dana od početka, u samo po jednoj snimci, po dvoje od svake vrste, ići brzinom do 5 kilometara na sat, potonuti na kilometar od obale.* Kako bi izraz bio značenjski cjelovit, obje su sastavnice neizostavljive. Obvezne su i strukturno i semantički, a izostanak bilo kojeg dijela dao bi u nekim primjerima možda čak i ovjerenu rečenicu, ali značenje bi se potpuno promijenilo ili bi bilo nepotpuno. Prvi dio u takvim konstrukcijama obično donosi kvantitativni, skalarni podatak ili vektor, smjer:

- *Tamo na jugu od Perasta, sve bliže dnu Kotorskog zatona, prolaznost, samoća, melankolija dočekuju nas blizinom i disanjem...* (Alfirević 2002)
- *Blizu zenita sja Kapela u Kočijašu, a ravno na jug od nje Aldebaran.* (Rozgaj 1949)
- *Na zapad od trgovišta Sevnice dižu se od Save na sjever laki, položiti brežuljci, pod gorom koju pokriva vita smrekova šuma.* (Šenoa 1885)
- *...pa bi nehotice svoj predsjednički stolac pomicao sve više na lijevo od njega...* (Gjalski 1913, 1999)

- *U potrazi za istarskim govedom krenuli smo **na jug od Pazina** do gradića Svetvinčenat.* (Vjesnik online Vj20000715)
- *Čitavu kuglu zemaljsku poplavila bi nafta iskopana od 1859. godine **u visini od jednoga milimetra**, pa ipak milijarda tona ulja, koje su već ljudi isisali iz zemlje na najrazbojničkiji način s pomoću bušotina **do dubine od 3300 metara**, nije nego jedan dio ogromnih podzemnih rezervoara.* (Bonifačić 1935)
- *Tako su već nabušili posljednjih godina tridesetak bušotina bez većih uspjeha, ali ipak ima bušotina, koje su davale **do hiljadu kilograma na dan**, broj sedam davao je čak **do pet tona ulja na dan**...* (Bonifačić 1935).

2.5. Interpozicija

Interpozicija je položaj u kojemu se prijedlog nalazi u sredini, najčešće između dviju imenica ili glagola i imenice te, rjeđe, pridjeva i imenice. Kao što smo rekli, na sintaktičkoj razini interpozicija je prototipian položaj prijedloga u rečenici, kad se gleda odnos upravnoga i zavisnoga člana. No ovdje su uzete u obzir konstrukcije koje u rečenici djeluju kao jedno, odnosno koje se ne mogu razložiti na manje dijelove jer onda gube značenje. Prijedlog u takvim primjerima presijeca strukturu, odnosno nalazi se u sredini. Iako se naglasno naslanjaju na riječ iza sebe, interpozicijski prijedlozi značenjski su nedjeljivi od riječi ispred sebe, te je značenjska cjelovitost osnovno obilježje takvih izraza. Ovdje se mogu izvesti manje podskupine čvrste sveze s prijedlogom u interpoziciji:

a. Osobna imena (antroponimi): *Vincent iz Kastva, Ivan bez Zemlje, Gospa od Zdravlja.*

b. Imena mjesta (ojkonimi): *Brod na Kupi, Sveti Petar u Šumi, Hum na Sutli, Kraljevec na Sutli, Šaini kod Novigrada, Severin na Kupi, Dubrava kod Šibenika, Dubrava kod Tisnog, Brest pod Učkom, Sveti Martin pod Okićem, Blato na Cetini, Sveta Marija na Krasu, Sveti Martin na Muri, Sveti Juraj u Trnju.* Iako drugi dio dolazi kao dodatno objašnjenje, distinkcija prvoga dijela kojim se razlikuje, primjerice, *Hum Varoš* od *Huma na Sutli*, *Sveti Petar u Šumi* od *Svetoga Petra Ludbreškog*, samim time što je riječ o „službenom” imenu mjesta, ono je nedjeljiva cjelina, iz koje se ne mogu izdvajati dijelovi.

c. Ustaljene sveze i kolokacije: *četkica za zube, pasta za brijanje, dvojac bez kormilara, dvojac na pariće, pita sa sirom, pita od špinata, ćevapi u somunu, sardine u ulju, krevet na kat, ugovor o osiguranju, soba za goste, vozilo sa zapregom, stolica za ljuljanje, kruh sa sjemenkama.* Neke od tih sveza s prijedlogom zamjenjive su dvorječnom, pridjevno-imeničnom svezom (*zubna četkica, brijaća pasta, gostinska soba, zaprežno vozilo*).

d. Ustaljeni strukovni nazivi različitih struka: *zaštita od korozije, zaštita od požara, zid od žmurja, rizik od sudara, dubina na karti, normala na plohu, krak uz vjetar, korozija uz naprezanje, izvješće iz zraka, valjak sa sitom, putnik bez rezervacije, točka bez povratka, skok s motkom, skok u vis, skok u dalj*⁷.

e. Frazemi kao ustaljeni skupovi riječi koji imaju stalan sastav i raspored sastavnica, a značenje im se obično ne izvodi iz značenja sastavnica: *ruku pod ruku, oči u oči, licem u lice, kap po kap, svoj na svome, riječ po riječ, dan za danom, korak po korak, rame uz rame, lak na peru, brz na jeziku, imati na umu, kula od karata, jezik za zube, držati na oku (koga, što)*.

f. Zamjениčni skupovi koje čine prijedlog i najmanje dvije zamjenice ili čestica i zamjenica:

– veza zamjениčnoga pridjeva *sam* i povratne zamjenice *sebe*:

- *Ni ruku nije mogla da podigne, ali ispucane su usne šaptale same od sebe...* (Dončević 1933)

– veza unutar koje prijedlog u kosim padežima razdvaja niječnu česticu *ni* ili dopusno-hipotetičko *i*- i osnovnu zamjениčnu riječ u kosim padežima neodređenih zamjenica. To se događa kad je riječ o pravim prijedlozima jer oni nemaju svojega naglasaka. Kod prijedloga koji imaju svoj naglasak do takva umećanja ne dolazi:

- *Ne razmišljamo ni o kakvoj koaliciji sa strankama koje su sad na vlasti u Dubrovniku.* (Vjesnik online Vj20000626)

– veza u kojoj broj *jedan* i redni broj *drugi* imaju službu neodređenih zamjenica, padežni oblici i prijedlog mogu se mijenjati, ali im je poredak uvijek isti, prijedlog je uvijek u sredini:

- *Ljudi se objašnjavaju samo jedni pomoću drugih...* (Kaleb 1950)
- *... da su se stabla odmakla sada jedno od drugoga, al je ipak uže i tješnije u šumi...* (Nazor 1927).

2.6. Kontaktna pozicija

Kontaktna pozicija jest pozicija u kojoj se dva prijedloga nalaze jedan do drugoga. Riječ je okazionalnim vezama pri čemu prijedlozi koji dolaze u dodir nisu ničim uvjetovani, ali najčešće se kao prvi pojavljuje *do, od, za, s, na, u: do pred kraj, do u detalje, do prije neki dan, za na plažu, za po doma, za po ljeti, od nakon rata, do ispod koljena, do iza ponoći, za pod zub* (frazem).

⁷ Većina je primjera preuzeta iz elektroničke baze Struna (www.struna.ihj.hr) kao prihvaćeni naziv koji ima svoju definiciju i istovrijednicu na stranom jeziku, uglavnom na engleskome.

Pranjkočić (2001: 10) takve skupine stavlja u posebnu skupinu sa značajnijem direktivno-granične lokativnosti *do u A, do pred A, do na A, do iza G*. I u vremenskom značenju izdvojena je direktivno-granična temporalnost (*do u noć, do pred zoru, do prije dvije godine*) (Pranjkočić 2001: 16):

- *Molim da se rukopis proslijedi u za to predviđeni postupak.*
- *Američka plastičarska industrija u 1999. zapošljavala je 1,5 milijuna radnika i ostvarila prihod od preko 300 milijardi USD.* (Vjesnik online Vj20001016)
- *Marija se žurila da se pripravi za u drva, jer su joj se drugarice bile već dvaput doglasile.* (Vodopić 1893)
- *... a pod božićnim drvom Talijani će naći i bogatiju trinaestu plaću za u prosjeku 350.000 lira (oko 350 DEM).* (Vjesnik online Vj20001001)
- *Ne, ne može bit daleko, jer od onoga rta s onkraj drage nismo ma ni pedeset put zaveslali.* (Kumičić 1883, 1999)²
- *Osjećaj prepuštenosti sebi ne jenjava s vremenom, nego je upravo najtrajniji, a mnoge taj osjećaj otprati do onkraj zaslužene mirovine.* Vjesnik online Vj20000617
- *... koji je bio aktualan od četrdesetih do potkraj šezdesetih godina.* Vjesnik online
- *Ribić najavio štrajk upozorenja za potkraj studenoga...* (Vjesnik online Vj20000302)
- *Stigla je, tako, do u dno vrta, do na kraj zida pa se ponovo vratila odakle je počela.* (Fabrio 2004)
- *Na posljednjem brijegu pred sobom opaze očekivane koturaše koji su do navrh brijega išli pješice...* (Tomić 1966)
- *Ti, moj dragi Andro, tjeraš svoja kola sve desno i lijevo, a nećeš nikad doći do nakraj puta...* (Šenoa).

2.7. Pleonastična pozicija

Neki sinonimni prijedlozi mogu se naći jedan uz drugi (kontaktna pozicija) ili povezani veznikom *i*. Tako nastaju pleonastični prijedložni parovi kojima je svrha stilsko isticanje. Najčešće se vezuju *zbog i radi te glade i u svezi*, a takve su skupine obilježje razgovornoga funkcionalnog stila.

- *Nisam nimalo u depri, sve mi je prilično super, osim kaj sam malkice razdražljiva zbog poradi hormona koji mi rade zbrku u glavi, a i šire.* (<http://redbloodedme.blog.hr/2008/10/1625488573/kme-kme-ili-bolje-meeeee.html>)

- *Guranjem stvari ispod tepiha, šutnja **zbog poradi** kojekakvih boljih radnih mjesta, neumorno kimanje glavom, bespogovorno izvršavanje postavljenih ciljeva... stvaraju ljude bez misli.*
(<http://www.rmb.hr/index.php?kat=blogovi&podkat=6>)
- *Ako je, recimo, lijepih nogu ili prsa, pa ti njih ustupi na upotrebu – a na ravno **zbog & radi** LJUBAVI – onda će pri tome ubrzo pomisliti, ako već i prije nije mislila tako, kako je šteta takvo blago rasipati samo na jednog...*
(Ladan 1990)
- *Taj bi razgovor na relaciji hrvatska javnost – tužiteljstvo u Haagu bio klasična »gameboy« igrica da nije spomenutih znalaca generalova raspoloženja **glede i u svezi s** haaškim obvezama.* (Vjesnik online Vj20020402)
- *...na kojem je Crnić županijskim sudačkim predsjednicima podijelio striktno zadatke **glede i u svezi** sudačke discipline na njihovim i na općinskim sudovima njihove drugostupanjske nadležnosti.* (Vjesnik online Vj20021103).

2.8. Eliptična pozicija

Eliptične konstrukcije čine dva prijedložno-padežna izraza, kod kojih je imenska riječ izostavljena. Može izostati imenski dio iza prvoga ili iza drugoga prijedloga. Prijedlozi se nabrajaju kako bi se uspostavili različiti značenjski odnosi, obično opozicionalne naravi, a povezani su suprotnim ili sastavnim veznikom (*prije ili poslije podne, ispod i iznad krova*). U upotrebi se često može naći eliptična konstrukcija koja normativno nije prihvatljiva jer prijedlozi iza sebe traže imenske riječi u različitim padežima: *čaj sa šećerom ili bez, krediti s jamcima ili bez, razlozi za i protiv, popravci u i oko kuće*.

3. Zaključak

Iako je cijela vrsta riječi dobila naziv prema položaju u kojemu dolazi, ne može se reći da je neka riječ prijedlog samo zato što dolazi ispred riječi na koju se odnosi i čiji oblik uvjetuje. Bitna je relacijska funkcija riječi te smo prijedlozima u ovom radu pristupili kao funkcionalnoj skupini, a ne isključivo kao morfološkoj skupini. U istraživanje smo uključili i prijedložne izraze, pri čemu položaj prijedloga nije opisan samo s aspekta upravljanja i zavisnosti među riječima, nego je istaknut i sintagmatski (kolokacijski) aspekt višerječnoga niza koji djeluje kao nedjeljiva značenjska cjelina.

Takva je analiza pokazala da osim uobičajenih i u gramatikama opisanih položaja ispred i iza riječi, prijedlozi mogu doći na još šest različitih mjesta. U

radu je opisana prepozicija, postpozicija, cirkumpozicija, distaktna pozicija, interpozicija, kontaktna pozicija, pleonastična pozicija i eliptična pozicija.

Izvori:

- ARJ = Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika 1881.–1976., 1–26, Zagreb: JAZU.
- ALFIREVIĆ 2002. = HJR: FRANO ALFIREVIĆ [2002], *Izabrana djela* (Matica hrvatska, Zagreb), 167–222 pp.
- BONIFAČIĆ 1935. = HJR: ANTUN BONIFAČIĆ [1935], *Krv majke zemlje* (Matica hrvatska, Zagreb), 192 pp.
- CAR EMIN 1913. = HJR: VIKTOR CAR EMIN [1913], *Iza plime* (Matica hrvatska, Zagreb), 299 pp.
- DONČEVIĆ 1933. = HJR: IVAN DONČEVIĆ [1933], *Horvatova kći. Roman iz seljačkoga života* (BINOZA, Nakladni Zavod u Zagrebu, Zagreb), 175 pp.
- FABRIO 1989., 1999. = HJR: NEDJELJKO FABRIO [1989], *Berenikina kosa* (Školska knjiga, 1999, Zagreb), 404 pp.
- FABRIO 2004. = HJR: NEDJELJKO FABRIO [2004], *Vježbanje života* (Večernji list)
- GJALSKI 1913., 1999. = HJR: KSAVER ŠANDOR GJALSKI [1913], *U noći: Svagdašnja povijest iz hrvatskoga života* (Bulaja naklada, 1999., Zagreb), 190 pp.
- HORVAT 1951. = HJR: JOŽA HORVAT [1951], *Zapisi* (Zora, Zagreb), 132 pp.
- KALEB 1950. = HJR: VJEKOSLAV KALEB [1950], *Ponižene ulice* (Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb), 407 pp.
- KLAIĆ 1930. = HJR: VJEKOSLAV KLAJČIĆ [1930], *Hrvati i Hrvatska. Ime Hrvat u povijesti slavenskih naroda* (Matica hrvatska, Zagreb), 78 pp.
- KRŠNJAVI 1926. = HJR: DR. ISIDOR KRŠNJAVI [1926], *Božji sirotan* (Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb), 240 pp.
- KUMIČIĆ 1883., 1999.¹ = HJR: EUGEN KUMIČIĆ [1883], *Gospođa Sabina* (Bulaja naklada, 1999., Zagreb), 146 pp.
- KUMIČIĆ 1883., 1999.² = HJR: EUGEN KUMIČIĆ [1883], *Začuđeni svatovi* (Bulaja naklada, 1999., Zagreb), 130 pp.
- KUŠAN 1954. = HJR: JAKŠA KUŠAN [1954], *U procijepu* (Zora, Zagreb), 316 pp.
- LADAN 1990. = HJR: TOMISLAV LADAN [1990], *Bosanski grb II*. (Mladost, Zagreb), 195–368 pp.
- MAJETIĆ 1963., 2004. = HJR: ALOJZ MAJETIĆ [1963], *Čangi* (Večernji list, Zagreb, 2004), 158 pp.
- NAZOR 1927. = HJR: VLADIMIR NAZOR [1927], *Priče s ostrva, iz grada i sa planine* (Matica hrvatska, Zagreb), 245 pp.

- NOVAK 1968. = HJR: SLOBODAN NOVAK [1968], *Mirisi, zlato i tamjan* (Večernji list, Zagreb, 2004), 236 pp.
- ROZGAJ 1949. = HJR: SLAVKO ROZGAJ [1949], *Astrognozija* (Hrvatsko prirodoslovno društvo, Zagreb), 158 pp.
- ŠEGEDIN 1944. = HJR: PETAR ŠEGEDIN [1944], *Djeca Božja* (Matica hrvatska, Zagreb), 304 pp.
- ŠENOVA = HJR: AUGUST ŠENOVA [n.d.], *Prosjak Luka* (nema ostalih podataka)
- ŠENOVA 1885. = HJR: AUGUST ŠENOVA [1885], *Sabrane pripoviesti* (Matica hrvatska, Zagreb), 431 pp.
- ŠENOVA 1875., 1999. = HJR: AUGUST ŠENOVA [1875], *Čuvaj se senjske ruke* (Bulaja naklada, 1999., Zagreb), 59 pp.
- TOMIĆ 1966. = HJR: JOSIP EUGEN TOMIĆ [1966], *Melita* (Zora, Zagreb).
- VODOPIĆ 1893. = HJR: MATO VODOPIĆ [1893], *Marija Konavoka* (Matica hrvatska, Zagreb), 164 pp.

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN I DR. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1997. *Hrvatska gramatika*, 2. promijenjeno izdanje. Zagreb.
- FIRTH, JOHN 1957. A Synopsis of Linguistic Theory, 1930–1955. *Studies in Linguistic Analysis*. Special Volume. Philological Society. Oxford: 1–32.
- GALAKTIONOVA = ГАЛАКТИОНОВА, И. В. 2007. Предлог: препозиция и постпозиция; <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/10.pdf>.
- KRYLOV – MURAVENKO = КРЫЛОВ, С. А.; Е. В. МУРАВЕНКО 2007. Послелогои в русском языке; <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/10.pdf>.
- LEBEDEVA = ЛЕБЕДЕВА, Я. А. 2007 Актуализационная парадигма предлога; <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/10.pdf>.
- PRANJKOVIĆ, IVO 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- RAGUŽ, DRAGUTIN 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1880.–1976. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
- SIEPMANN, DIRK 2005. Collocation, Colligation and Encoding Dictionaries. Part I: Lexicological Aspects. *International Journal of Lexicography*, 18 (4), 409–443.
- SILIĆ, JOSIP, IVO PRANJKOVIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

- ŠVAČKO, VANJA 1993. Funkcija i status prijedložnih izraza. *Rasprave ZHJ*, 19, 353–361.
- ŠVAČKO, VANJA 1994. Prijedložni izrazi kao gramatička i leksikografska jedinica. *Filologija*, 22–23, 307–311.
- YAMASAKI, NOZOMI 2008. Collocations and colligations associated with discourse functions of unspecific anaphoric nouns. *International Journal of Corpus Linguistics*, 13: 1, 75–98.
- VSEVOLODOVA, KLOBUKOV, KUKUŠKINA I POLIKARPOV = ВСЕВОЛОДОВА, М. В.; Г. В. КЛОБУКОВ; О. В. КУКУШКИНА; А. А. ПОЛИКАРПОВ 2003. К основаниям функционально-коммуникативной грамматики русского предлога. *Українські прийменники: Синхронія і діахронія: пробний зошит*. Загнітка, А. П. (ur.), Донецьк, 82–129.

Before, after, in, and around – the Placement of Prepositions in Word Order

Abstract

The most important role of prepositions is relational; they connect full-meaning words logically and syntactically. Given that the primary function is relational, a preposition typically grammatically interrelates with another constituent (called its complement). Prepositions have a relatively fixed position in word order and are usually placed before their complement (they are prepositioned and are thus called *prepositions*). The postposition is also mentioned in Croatian grammars – when the preposition comes after the constituent (*sve-mu unatoč*). Analyses show that there are other positions of prepositions than these mentioned. Prepositions are part of frequent collocations that are actually one syntactic and semantic unit. Prepositions can be found in separately, as two parts of one unit (*od grada do grada, s vremena na vrijeme*), and also in direct contact (*do potkraj šezdesetih godina*). They can be placed in series and stylistically marked (pleonastic expressions – *zbog poradi kojekakvih razloga*, or elliptical phrases *čaj sa šećerom ili bez*).

Ključne riječi: prijedlozi, red riječi, prepozicija, postpozicija, cirkumpozicija, distaktna pozicija, interpozicija, kontaktna pozicija, pleonastična pozicija, eliptična pozicija, kologacija

Key words: word order, circumposition, preposition, elliptical position, interposition, contact position, colligation